

جازانه ۋە ئۆسۈمنىڭ ناھايىتى خەتەرلىك ئىجتىمائىي جىنايەت ئىكەنلىكى

﴿ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا ۗ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ۗ فَمَنْ جَاءَهُد مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِ فَاتْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ ۗ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۗ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَتَأَيَّاهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَتَقُوا اللَّهَ وَذَرَوْا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا ۗ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۗ وَإِن تُبْتِغُوا فَلَکُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِکُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ۗ وَإِن كَانِ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۗ وَأَن تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّکُمْ ۗ إِن کُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَىٰ اللَّهِ ۗ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ ﴾

﴿جازانه، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر (قىيامەت كۈنى گۈرلىرىدىن) جىن چېپىلىپ قالغان ساراڭ ئادەملەردەك قوپىدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار ئاللاھ ھارام قىلغان ئىشنى ھالال بىلىپ: «سودا - سېتىق، جازانگە ئوخشاش (جازانه نېمىشقا ھارام بولىدۇ؟)» دېدى. ئاللاھ سودا - سېتىقنى ھالال قىلدى، جازانى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن) ھارام قىلدى. كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز - نەسبەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانه مەنىسى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھقا تاپشۇرۇلىدۇ (يەنى ئاللاھ خالىسا ئۇنى كەچۈرىدۇ، خالىسا جازالايدۇ). قايتا جازانه قىلغانلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ. ئاللاھ جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۈچۈرۈۋېتىدۇ، سەدىقنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ. ئاللاھ ھەر بىر ناشۇكۇر (يەنى جازانىنى ھالال سانغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ. ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، ناماز ئوقۇغان ۋە زاكات بەرگەن كىشىلەر پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا (چوڭ) ساۋابقا ئېرىشىدۇ، ئۇلاردا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم - قايغۇ بولمايدۇ. ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، ئاللاھ (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ

زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، اللہ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر. ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار، ئەگەر (خەيرلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلسەڭلار، قىيىنچىلىقتا قالغان قەرزداردىن ئالدىنغان قەرزنى ئۇنىڭغا) سەدىقە قىلىپ بېرىۋەتكىنىڭلار سىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىدۇر. سىلەر شۇنداق بىر كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقۇڭلاركى، ئۇ كۈندە سىلەر اللہ نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، ئاندىن ھەر كىشى قىلغان (ياخشى - يامان) ئەمەلىنىڭ نەتىجىسىنى تولۇق كۆرىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ، (يەنى ياخشى ئەمەلى كېمەيتىلىپ، يامان ئەمەلى كۆپەيتىلمەيدۇ).»

— سۈرە بەقەرە 275، - 276، - 277، - 278، - 279، - 280، - 281 - ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

الرَّبْوَا: (جازانە - ئۆسۈم)، بۇ سۆز لۇغەتتە، كۆپەيمەك، ئاۋۇماق، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. اللہ تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: «ئۇ جانلىنىدۇ ۋە كۆپىشىدۇ». بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئۇنىڭ ئاستىدىن ئاۋۇپ چىقاتتى». يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەرىكەت تىلەپ دۇئا قىلغان تاماق ئاۋۇپ تۇراتتى.

ئۇ سۆز شەرىئەتتە، قەرز بەرگۈچى قەرز بەرگەن ۋاقىت بەدىلىگە قەرز ئالغۇچىدىن ئالدىنغان ئۆسۈمنى كۆرسىتىدۇ.

يَتَخَبَطُهُ: (چېپىلىپ قالغان)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەخەببۇت» بولۇپ، قالايمىقانلاشماق، توغرا ئىش قىلالماسلىق، نېرۋىسىدىن كەتمەك، جىن چېپىلىپ قويماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

الْمَسْ: (ساراڭ)، بۇ سۆز، ساراڭ دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئۇ ئەسلىدە قول بىلەن تۇتۇش مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان بولۇپ، جىن ئىنساننى تۇتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ساراڭ بولۇپ قالىدۇ.

مَوْعِظَةٌ: (ۋەز - نەسىھەت)، بۇ سۆز كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى ئېرىتىدىغان ياخشى سۆزلەر بىلەن ۋەز - نەسىھەت قىلىشنى ئىپادىلەيدۇ.

سۈرە ھەج، 5 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ئۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئەسلىدە ئۇ ئۇزۇن ھەدىستۇر. ئۇنى رىۋايەت قىلغۇچى مۇنداق دەيدۇ: «اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىز ئۇ تاماقتىن بىر پارچە ئالساڭ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسىنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئۇنىڭ ئاستىدىن ئاۋۇپ چىقاتتى.»

سَلَفٌ: (بۇرۇن ئالغىنى)، بۇ سۆز ئۆتۈپ بولغان، ئىلگىرى قىلىپ بولغان دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە، كىمكى جازانە بىلەن شۇغۇللىنىشتىن يانسا، اللّٰه تائالا ئۇنىڭ جازانە ھارام قىلىنىپ نازىل بولغان بۇ ئايەتتىن ئىلگىرىكى گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىدۇ ۋە كەچۈرىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

يَمَحَقٌ: (ئۆچۈرۈۋېتىدۇ)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «مەھق» بولۇپ، كېمەيتىۋېتىش، ئۆچۈرۈۋېتىش، يوق قىلىۋېتىش، بەرىكەتسىز قىلىۋېتىش دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە اللّٰه تائالا جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىنى ئۇنىڭ مال - مۈلكىنى يوق قىلىۋېتىدىغانلىقى ۋە ھالاك قىلىۋېتىدىغانلىقى بىلەن قورقۇتىدۇ. بىر ھەدىس شەرىفتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «شەك - شۈبھىسىزكى، جازانە پۇل - مالنى ئاۋۋۇتقاندا قىلغان بولسىمۇ، ئاقىۋەت ئۇنى ئازايتىۋېتىدۇ.»

وَيُرِي أَلصَّدَقَاتِ: (سەدىقنىڭ بەرىكىتىنى زىيادە قىلىدۇ)، يەنى اللّٰه سەدىقنىڭ بەرىكىتىنى زىيادە قىلىدۇ ۋە ئۆستۈرىدۇ، ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ساۋابىنى ھەسسىلەپ كۆپەيتىدۇ .

أَنِيْمٌ: (گۇناھكار)، بۇ سۆز، كۆپ گۇناھ ئىشلىگۈچى دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى، ئۇ يامان ئىشلارنى قىلىشتا ھەددىدىن ئاشىدۇ، گۇناھ ئىشلارنى قىلىشتا چىڭ تۇرىدۇ.

فَادْنُوا بِحَرَبٍ: (ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ)، بۇ سۆز، اللّٰه نىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ سىلەرگە ئۇرۇش ئاچىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ، جازاندىن قول ئۈزىمگەن كىشىلەر ئۈچۈن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇشتۇر.

ذُو عَسْرَةٍ: (قولى قىسقا بولسا)، بۇ سۆز، كەمبەغەللىك، قىيىنچىلىق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

فَنظِرَةٌ: (كۈتۈڭلار)، بۇ سۆز، كۈتۈپ تۇرماق، مۆھلەت بەرمەك، كېچىكتۈرمەك، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. شۇڭا قەرزدار كەمبەغەل بولسا، قەرز ئىگىسى قەرزنى مەلۇم ۋاقىت كېچىكتۈرۈشى ۋە كۈتۈپ تۇرۇشى ۋاجىپتۇر.

مَيْسِرَةٌ: (ھالى ياخشىلانغۇچە)، بۇ سۆز، باي، قولى كەڭ دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە، قەرزدار كەمبەغەل بولسا، قەرزنى سۈيلەشنى ئۇ باي بولغانغا ۋە قولغا پۇل

ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ماجە ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللّٰه تائالا پەقەت پاك نەرسىنىلا قوبۇل قىلىدۇ. كىمكى پاك نەرسىدىن بىر تال خورما چاغلىق نەرسىنى سەدىقە قىلسا، اللّٰه تائالا ئۇنى ئوڭ قولى بىلەن قوبۇل قىلىدۇ، ئاندىن ئۇنى ئىگىسىگە خۇددى سىلەرنىڭ بىرىڭلار تېپىنى پەرۋىش قىلىپ بېقىپ چوڭ قىلغاندەك پەرۋىش قىلىپ كۆپەيتىپ بېرىدۇ. نەتىجىدە شۇ بىر تال خورما چاغلىق نەرسە تاغدەك چوڭىيىپ كېتىدۇ.»

كىرگەنگە قەدەر كېچىكتۈرۈڭلار، ئۇنىڭدىن پەقەت ئەسلى سەرمايە پۇلىنى ئېلىڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىمىز ئاللا تائالا بۇ ئايەتلەردە جازانە ۋە ئۆسۈم بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىنسانلارنىڭ قېنىنى شورايىدىغان جازانخورلاردىن خەۋەر بېرىدۇ. ئۇلار قىيامەت كۈنى قەبرىلىرىدىن جىن چېپىلىپ قويغان ساراڭلاردەك دەلدۈش ھالەتتە قوپىدۇ. تېپىلىپ، پۈتلىشىپ ۋە يىقىلىپ قوپۇپ ماڭىدۇ، تۈز ماڭالمايدۇ. چۈنكى، ئۇلارغا جىن چېپىلىپ قويغان. ئۇلارغا جىن چېپىلىشنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلار ئاللا تائالا ھارام قىلغان جازانى ھالال ھېسابلىدى. ئاندىن ئۇلار: جازانە سودا - سېتىققا ئوخشاش تۇرسا، نېمىشقا ھارام بولىدىكەن؟ دېيىشتى. ئاللا تائالا ئۇلارنىڭ بۇ يامان گۇمانغا رەددىيە بېرىپ، سودا - سېتىقنىڭ ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش ۋە مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئىكەنلىكىنى، ئاللا تائالانىڭ ئۇنى ھالال قىلغانلىقىنى، جازانە بولسا قەرزدارنىڭ تاپقىنىنى ئارتۇقلا يۇلۇۋېلىش، تېخىمۇ توغرا قىلىپ ئېيتقاندا ئۇنىڭ قېنىنى شوراش بولۇپ، ئاللا تائالانىڭ ئۇنى ھارام قىلغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. شۇنداق تۇرسا جازانە بىلەن سودا - سېتىق قانداقمۇ ئوخشاش بولسۇن؟!

ئاندىن ئاللا تائالا شۇنى خەۋەر قىلىدۇكى، پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن جازانە ئېلىشنى مەنئى قىلغان ۋەز - نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن جازانە ئېلىش ھارام قىلىنىشتىن ئىلگىرى قىلغان ئىشلىرىدىن يانغان ئادەمنى ئاللا تائالا ئەپۇ قىلىدۇ، ئۇنىڭغا مەغپىرەت قىلىدۇ، ئۇنى ئىلگىرى جازانە ئالغانلىقى ئۈچۈن جازالىمايدۇ. ئەمما ئاللا تائالا جازانە ئېلىشنى ھارام قىلغاندىن كېيىنمۇ جازانە بىلەن شۇغۇللانغان ئادەمنى، ئاللا تائالا ھارام قىلغان نەرسىنى ھالال سانغانلىقى ئۈچۈن، قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلىدۇ، جەھەننەم ئوتىدا مەڭگۈ جازالايىدۇ.

ئاللا تائالا جازانە ئالغۇچىنى ئۇنىڭ پۇل - مېلىنى يا پۈتۈنلەي تۈگىتىۋېتىش بىلەن يا پۇل - مېلىنىڭ بەرىكىتىنى كۆتۈرۈۋېتىش بىلەن يوق قىلىپ جازالايدىغانلىقىنى قاتتىق تەكىتلىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ مۇنداق بايان قىلىدۇ: «شەك - شۈبھىسىزكى، جازانە پۇل - مالنى ئاۋۇتقاندا قىلغان بولسىمۇ، ئاقىۋەت ئۇنى ئازايتىۋېتىدۇ.» شۇڭا ئاللا تائالا جازانە ئالغۇچىنىڭ پۇل - مېلىنى چوقۇم يوق قىلىۋېتىدۇ، بەرىكىتىنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. چۈنكى، ئۇ پاسكىنا مالدۇر. ﴿ئى مۇھەممەد!﴾ ئېيتقىنىكى، گەرچە ھارامنىڭ كۆپلۈكى (ئى تىڭشىغۇچى) سېنى ئەجەبلەندۈرسىمۇ، ھارام بىلەن ھالال باراۋەر ئەمەس. ﴿ لېكىن ئاللا تائالا سەدىقە قىلغۇچىنىڭ پۇل - مېلىنى بەرىكەتلىك قىلىدۇ ۋە

ئۇنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ. ﴿اللَّهُ﴾ دىلى ناشۇكۇرلۇك بىلەن قاپلانغان، سۆزى ۋە ھەرىكىتى گۇناھ بىلەن تولغان ھەر بىر ﴿گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ﴾.

ئاندىن اللہ تائالا جازانە بىلەن شۇغۇللانغان كىشىگە، بولۇپمۇ بۇ ئادەم مۆمىنلەردىن بولۇپ قالسا، تېخىمۇ قاتتىق ئاگاھلاندىرۇش بېرىدۇ ۋە دەرتلىك ئازاب بىلەن قورقىتىدۇ. جازانە بىلەن ئىمان ئىككىسى ھەرگىز بىرلەشمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن اللہ تائالا جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا جەڭ ئېلان قىلىدۇ: ﴿ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، اللہ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمایەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر﴾.

قايسى بىر مۇسۇلمان مۇشۇنداق قاتتىق ئاگاھلاندىرۇشنى ئاڭلاپ تۇرۇپ، ئاندىن يەنە جازانە بىلەن شۇغۇللانسۇن؟! ئى اللہ! بىزنى بۇ قەبىھ جىنايەتتىن ساقلىغىن، ھارام يېيىشتىن ۋە جازانە بىلەن شۇغۇللىنىشتىن پاكلىغىن، سەن ھەقىقەتەن دۇئالارنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىسەن ۋە ئىجابەت قىلغۇچىسەن. ئى اللہ! دۇئايمىزنى ئىجابەت قىلغىن!

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

جاھىلىيەت دەۋرىدە ئابباس بىلەن خالىد ئىبنى ۋەلىد ئىككىسى ئورتاقلىشىپ، سەقىق قەبىلىسىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەرگە ئۆسۈمگە قەرز بېرەتتى. ئاندىن ئىسلام دىنى كەلدى. شۇ چاغدا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆسۈمگە بەرگەن نۇرغۇن پۇل - مېلى بار ئىدى. ئاندىن اللہ تائالا: ﴿ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، اللہ (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىمىنىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «بىلىڭلاركى، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى پۈتۈن جازانە ۋە ئۆسۈم ئەلۋەتتە بىكار قىلىندۇ. مەن تۇنجى قىلىپ ئابباسنىڭ جازانىسىنى بىكار قىلىمەن. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى پۈتۈن قان قىساسلار بىكار قىلىندۇ. مەن تۇنجى قىلىپ رەببى ئىبنى ھارس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبىنىڭ قىساسىنى بىكار قىلىمەن.»

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 - بۇ ئايەت كەرىمىدىكى جازانە يېيىش ئۇنى ئېلىشىنى ۋە ئىشلىتىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە ﴿جازانە، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر﴾ دەپ يېيىش تىلغا ئېلىندى. چۈنكى، پۇل - مال

ئىمام ۋاھىدى سۇددىن رىۋايەت قىلغان. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسر فى ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 - جىلد، 332 - بەت.

تېپىشنىڭ ئاساسىي مەقسىتى يېپىشتىن ئىبارەتتۇر. قالغان مەقسەتلەر ئۇنىڭ قوشۇمچىلىرىدۇر. شۇڭا باشقا بىرىنىڭ مېلىنى ناھەق ئىشلىتىۋالغان كىشىگە: ئۇنىڭ مېلىنى يەۋالدى، دېيىلىدۇ.

2 - ئايەتتە جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار جىن چېپىلىپ قويۇپ ئېلىشىپ قالغان كىشىلەرگە ئوخشىتىلدى. بۇنىڭدا ناھايىتى ئىنچىكە نۇقتا بولۇپ، اللە تائالا ئۇلار يېگەن جازانىنى ئۇلارنىڭ قورساقلىرىدا ئاۋۋۇتۇپتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قورساقلىرىنى كۆتۈرەلمەيدىغان دەرىجىدە ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ ۋە يىقىلىپ قويۇپ ماڭىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئەنە شۇ ئۇلارنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى ئالامەتلىرى بولۇپ، ئۇلار شۇ ئالامەتلەر بىلەن تونىلىدۇ. سەئىد ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: «ئەنە شۇ، جازانە يېگۈچىنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى بەلگىسىدۇر.»

3 - اللە تائالانىڭ: «سودا - سېتىق، جازانگە ئوخشاش» دېگەن سۆزىدە سودا - سېتىق جازانگە ئوخشىتىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ھالاللىقى ئىنتىپاق بولغان سودا - سېتىقنى جازانگە ئوخشىتىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئېتىقادلىرىدا جازانەنىڭ ھالاللىقىنى ئەسلى قانۇن قىلىۋالماقچى بولغان. سەن بۇنى ياخشى مۇلاھىزە قىلساڭ، ناھايىتى ئىنچىكە نۇقتا ئىكەنلىكىنى بايقايسەن.

4 - «اللە جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۇچۇرۇۋېتىدۇ، سەدىقنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ» دېگەن ئايىتى كەرىمدە ناھايىتى مۇھىم بىر نۇقتا بولۇپ، ئەسلىدە جازانە ئالغۇچى جازانە بىلەن پۇل - مېلىنىڭ كۆپىيىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، سەدىقە بەرمىگۈچىمۇ پۇل - مېلىنى زىيادە قىلىش ئۈچۈن بەرمەيدۇ. اللە سۇبھانەھۇ ۋە تائالا جازانە ئېلىش پۇل - مالنىڭ كۆپىيىشىگە ئەمەس، ئەكسىچە كېمىيىشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى، سەدىقە بېرىش پۇل - مالنىڭ كېمىيىشىگە ئەمەس، ئەكسىچە كۆپىيىشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. كۆپىيىش ۋە كېمىيىش پەقەت ئاخىرقى نەتىجە ۋە دۇنيا - ئاخىرەتتىكى پايدا ئېتىبارى بىلەن بولىدۇ.

5 - اللە تائالانىڭ: «بىلىڭلاركى، اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ» دېگەن سۆزىدە تىلغان ئېلىنغان بۇ ئۇرۇش اللە نىڭ كاتتا ئىسمىغا ۋە ئەڭ شەرەپلىك ئىنسان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نىسبەت بېرىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ناھايىتى قاتتىق ۋە ناھايىتى چوڭ ئۇرۇش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. يەنى بىلىڭلاركى، ئۇ ناھايىتى چوڭ ئۇرۇش بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭلىقىنى مۆلچەرلىگىلى بولمايدۇ. ئۇ، اللە تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تەرىپىدىن بولىدىغان ئۇرۇشتۇر. اللە ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ئۇرۇش قىلغان كىشى ھەرگىز نىجاتلىققا ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ ئايەت جازانە يېپىش داۋام قىلغان تەقدىردە ئۇنىڭ ئاقۇبتىنىڭ قاتتىق يامان بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقىلىسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 1 - جىلد، 202 - بەت. ئىمام ئىبنى چەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فى ئىلمىتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 1 - جىلد، 330 - بەت.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «جازانە يېگۈچىگە قىيامەت كۈنى: ئۇرۇش ئۈچۈن قورالنى ئالغىن دېيىلىدۇ.»

6 - اللہ تائالانىڭ: ﴿اللہ ھەر بىر ناشۈكۈر (يەنى جازاننى ھالال سانغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ﴾ دېگەن سۆزى جازانە ئېلىش جىنايىتىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ ۋە ئۇنىڭ مۇسۇلمانلار قىلىدىغان ئىش ئەمەس، كاپىرلارنىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى جاكارلايدۇ.

7 - اللہ تائالا قەرز ئىگىلىرىنى قولى قىسقا قەرزدارلارغا مۆھلەت بېرىشكە رىغبەتلەندۈرۈپ: ﴿ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار﴾ دەيدۇ. پاك ھەدىس شەرىپتىمۇ مۇشۇنداق قىلىش تەكىتلىنىدۇ. ئىمام بۇخارى ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆتمۈشتە كىشىلەرگە قەرز بېرىپ تۇرىدىغان بىر ئادەم بار ئىدى. ئۇ ئوغلىغا: ئەگەر قولى قىسقا ئادەمنىڭ يېنىغا بارساڭ، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كەتكىن، اللہ مۇ بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن دەيتتى. كېيىن ئۇ ئادەم اللہ نىڭ دەرگاھىغا باردى. نەتىجىدە اللہ ئۇنىڭ گۇناھلىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى.»

مۇھايىمى مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر قەرز ئىگىسى قەرزدارنى قىستاپ تۇرۇپ ھەققىنى تولۇق ئالسا، اللہ مۇ ئۇنى قىستاپ تۇرۇپ ھەقىلىرىنى تولۇق ئالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلسا، اللہ ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىشقا تېخىمۇ ھەقىقتۇر.»

8 - بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى بۇ ئايەتلەر ۋە بۇ ئايەتلەر ئۆز ئىچىگە ئالغان جازانە يېگۈچىلەرنىڭ ھەمدە ئۇنى ھالال سانغۇچىلارنىڭ جازاسى ئۈستىدە ئويلىنسا، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن چوڭ جىنايەت ۋە ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. بۇ جىنايەتنى ئىشلىگۈچىلەر قىيامەت كۈنى قەبرىلىرىدىن ئېلىشىپ قالغان ئادەملەردەك قوپىدۇ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، كۇپۇرلۇقتا تاشلىنىپ قالىدۇ، اللہ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تەرىپىدىن جەڭ ئېلان قىلىنىدۇ، مەڭگۈلۈك لەنەتكە ئۇچرايدۇ، شۇنداقلا غەزەپكە ۋە ئەيىبلەشكە مۇپتىلا بولىدۇ. جازانە يېيىش ئادالەتنىڭ تۈگىگەنلىكىنى، ئامانەتنىڭ قولىدىن كەتكەنلىكىنى، تاش يۈرەكلىك ۋە قوپاللىقنىڭ يامراپ كەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. زۇلۇمغا ئۇچرىغان كىشىلەر جازانە ئالغۇچىغا بەت دۇئا قىلىدۇ. بۇ ياخشىلىقنىڭ ۋە بەرىكەتنىڭ يوقۇلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. بۇ نېمىدېگەن قەبىھ گۇناھ، نېمىدېگەن چوڭ جىنايەت، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمىدېگەن يامان؟!»

9 - جازانە ۋە ئۆسۈم ھەققىدىكى ئايەتلەر: ﴿سىلەر شۇنداق بىر كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقۇڭلاركى، ئۇ كۈندە سىلەر اللہ نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىشىلەر، ئاندىن ھەر كىشى قىلغان (ياخشى - يامان) ئەمەلىنىڭ نەتىجىسىنى تولۇق كۆرىدۇ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىنمايدۇ، (يەنى ياخشى ئەمەلى كېمەيتىلىپ، يامان ئەمەلى

كۆپەيتىلمەيدۇ)» دېگەن ئايىتى كەرىم بىلەن ئاخىرلاشتى. ھالبۇكى، بۇ ئايەت قۇرئان كەرىمدىن ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەتتۇر. بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام توققۇز كۈن ياشىدى، ئاندىن ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى. بۇ ئايەت ئىنسانلارغا ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچى ئالەمگە دەھشەتلىك قورقۇنۇچ ئىچىدە تۇرىدىغانلىقىنى ئەسلىتىدۇ. «ئۇ كۈنى (ھېچ كىشىگە) مال ۋە ئوغۇلدار پايدا يەتكۈزۈلمەيدۇ. پەقەت (ئالەمنىڭ دەرگاھى) غا پاك قەلب بىلەن كەلگەن ئادەمگىلا پايدا يەتكۈزۈلىدۇ». ئۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇشى بىلەن ۋەھىي توختىدى. ئۇ ئاسمان بىلەن زېمىننىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئالاقىسى بولۇپ قالدى.

جازانە ۋە ئۆسۈم يېيىشنىڭ ھارام قىلىنىشى بېسىپ ئۆتكەن باسقۇچلار

بىز بۇ يەردە ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئىجتىمائىي كېسەللىكلەرنى داۋالاشتىكى سىرىنى بىلىش ئۈچۈن جازانە ۋە ئۆسۈم يېيىشنىڭ ھارام قىلىنىشى بېسىپ ئۆتكەن باسقۇچلارنى بايان قىلىپ ئۆتۈشمىزنى ياخشى، دەپ قارىدۇق. ھەممىگە مەلۇمكى، ئىسلام شەرىئىتى ھۆكۈملەرنى بەلگىلەشتە تەدرىجى يولغا قويۇش ئۇسۇلىنى تۇتىدۇ.

جازانە ۋە ئۆسۈم يېيىشنىڭ ھارام قىلىنىشى تەدرىجى يولغا قويۇش قائىدىسىگە ئاساسەن، خۇددى ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدا يۈز بەرگىنىگە ئوخشاش مۇنداق تۆت باسقۇچنى بېسىپ ئۆتىدۇ:

بىرىنچى باسقۇچتا ئالەم تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى نازىل بولىدۇ: «سەلەر كىشىلەرنىڭ پۇل - مېلى ئىچىدە ئۆستۈرۈش ئۈچۈن بىرەر پۇل - مال بەرسەڭلار، ئالەمنىڭ دەرگاھىدا ئۇ ئۆسمەيدۇ (يەنى كىشىلەر بەرگىنىدىن چىقراق قايتۇرسۇن، دېگەن نىيەت بىلەن بېرىلگەن سوغىنىڭ ئالەمنىڭ دەرگاھىدا ساۋابى بولمايدۇ)، ئالەمنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ بەرگەن سەدىقەڭلار (ياكى ئېھسانىڭلار) غا ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىلىدۇ» .

بۇ ئايەت مەككىدە نازىل بولغان. بۇ ئايەتتىن شۇ ئېنىق چىقىپ تۇرىدۇكى، ئۇنىڭدا جازانەنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان بىرەر نەرسە يوق. ئۇ پەقەت جازانە ئېلىش ئالەمنىڭ غەزىپىنى قوزغايدىغانلىقىنى، جازانە ئۈچۈن ئالەمنىڭ دەرگاھىدا ساۋاب يوقلىقىنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك، بۇ سەلبىي تەسىر بېرىدىغان ۋەز - نەسىھەتتۇر.

ئىككىنچى باسقۇچتا ئالەم تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى نازىل بولىدۇ: «يەھۇدىيلارنىڭ قىلغان ھەقسىزلىقلىرى (يەنى زۇلمى ۋە قىلغان گۇناھلىرى)، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئالەمنىڭ يولىدىن (يەنى ئالەمنىڭ دىنىغا كىرىشتىن) توسقانلىقلىرى، چەكلەنگەن جازانىنى ئالغانلىقلىرى ۋە

ئىمام ئىبنى كەسىر تەپسىرىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرئان كەرىمدىن ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەت (سەلەر شۇنداق بىر كۈندىن (يەنى قىيامەت كۈنىدىن) قورقۇڭلاركى، ئۇ كۈندە سەلەر ئالەمنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر) دېگەن ئايەتتۇر.» ئىبنى جۇرەيج مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن توققۇز كۈن ياشىدى. بۇ ئايەت شەنبە كۈنى نازىل بولغان ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېيىنكى دۈشەنبە كۈنى ۋاپات بولدى.»
سۈرە شۇئەرا، 88 — 89 - ئايەتلەر.
سۈرە رۇم، 39 - ئايەت.

كىشىلەرنىڭ پۇل - ماللىرىنى ناھەق يېگەنلىكلىرى ئۈچۈن، ئۇلارغا (ئىلگىرى) ھالال قىلىنغان پاكىز نەرسىلەرنى ھارام قىلدۇق، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن كاپىر بولغانلارغا قاتتىق ئازاب ھازىرلىدۇق» .

بۇ ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان. ئۇ بىر ساۋاق بولۇپ، اللە سۇبھانەھۇ ۋە تائالا بىزگە يەھۇدىيلارنىڭ تارىخىنى قىسسە قىلىپ سۆزلەپ بېرىدۇ. جازانە يېيىش ئۇلارغا ھارام قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۇنى يېگەن. نەتىجىدە ئۇلار بۇ جىنايەتلىرى ئۈچۈن اللە نىڭ لەنتىگە ۋە غەزىپىگە تېگىشلىك بولغان. بۇ ئوچۇق بايان قىلىش بىلەن ئەمەس، بۇرىتىپ بايان قىلىش ئارقىلىق ھارام قىلىش تۈرىگە كىرىدۇ. چۈنكى، بۇ قىسسە يەھۇدىيلارنىڭ جىنايەتلىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. ئۇنىڭدا جازانە يېيىشنىڭ مۇسۇلمانلارغا ھارام قىلىنغانلىقىنى كۆرسىتىدىغان كەسكىن دەلىل يوق. بۇ باسقۇچ ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئىككىنچى باسقۇچقا ئوخشاپ كېتىدۇ: ﴿ئى مۇھەممەد!﴾ سەندىن ھاراق ۋە قىمار توغرىسىدا سورىشىدۇ، سەن ئۇلارغا: «بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا ماددى) پايدىمۇ بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ» دېگىن. چۈنكى، بۇ ئايەتتەمۇ ھاراق ئوچۇق بايان قىلىش بىلەن ئەمەس، بۇرىتىپ بايان قىلىش ئارقىلىق ھارام قىلىنغان.

ئۈچىنچى باسقۇچتا اللە تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى نازىل بولىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار﴾ . بۇ ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان بولۇپ، ئۇنىڭدا جازانىنىڭ ھارام قىلىنغانلىقىغا ئوچۇق دەلىل بار. لېكىن بۇ دەلىل جازانىنىڭ ھەممىسىنى ئەمەس، مەلۇم بىر قىسمىنى ھارام قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇ جازانىنىڭ «ئۇچىغا چىققان جازانە» دەپ ئاتالغان قىسمىنى ھارام قىلىدۇ. بۇ خىل جازانە يامانلىق ۋە رەھىمسىزلىك جەھەتتە ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان، جىنايەت جەھەتتە ئەڭ چېكىگە يەتكەن بولۇپ، قەرز ھەسسەلەپ ئېشىپ قاتمۇقات ئاۋۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆز ئېھتىياجىنى ۋە زۆرۈر بولغان ئىشلىرىنى قىلىۋېلىش ئۈچۈن قەرز ئالغان قەرزدار بۇ قەرزنى ئۆتەشكە ئاجىزلىق قىلىدۇ. جازانىنىڭ بۇ باسقۇچى ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئۈچىنچى باسقۇچقا ئوخشاپ كېتىدۇ. چۈنكى، ھاراق ئۈچىنچى باسقۇچتا ھەممە ۋاقتلاردا ئەمەس، ناماز ۋاقتلىرىدىن ئىبارەت مەلۇم ۋاقتلاردا ھارام قىلىنغان: ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر مەست بولساڭلار، نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى بىلگىنىڭلارغىچە، جۈنۇب بولساڭلار، - يول ئۈستىدە بولغانلار (بۇنىڭدىن) مۇستەسنا، - غۇسلى قىلمىغىچە نامازغا يېقىنلاشماڭلار﴾ .

تۆتىنچى باسقۇچ ئاخىرقى باسقۇچ بولۇپ، جازانە ئېلىشنىڭ پۈتۈنلەي ھارام قىلىنغانلىقى ھەققىدە ئايەت نازىل بولدى. قۇرئان كەرىم بۇ قېتىم جازانىنىڭ ئاز ياكى

سۈرە نىسا، 160 — 161 - ئايەتلەر.

سۈرە بەقەرە، 219 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

سۈرە ئال ئىمران، 130 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

سۈرە نىسا، 43 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

كۆپلىكىنى پەرقلىنىدىغۇرمەي ھارام قىلدى. بۇ ئايەتلەر جازانە ۋە ئۆسۈم ھەققىدىكى ھۆكۈمگە نىسبەتەن ساماۋىي بەلگىلىمىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. اللە تائالا مۇنۇ ئايەتلەرنى نازىل قىلىدۇ: ﴿ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، اللە (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىمىنىدە) قېلىپ قالغان جازانى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر...﴾

بۇ ئايەتلەر جازانە ۋە ئۆسۈم ئېلىشىنىڭ ھارام قىلىنغانلىقى ھەققىدىكى ئاخىرقى باسقۇچ بولۇپ، ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئاخىرقى باسقۇچقا ئوخشاپ كېتىدۇ. چۈنكى، ھاراق تۆتىنچى باسقۇچتا كەسكىن ۋە قەتئىي ھارام قىلىندى. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار (يەنى چوقۇنۇش ئۈچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر، بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار﴾ .

يۇقىرىدىكى مەلۇماتلار بىزگە جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر مۇپتىلا بولغان ئىجتىمائىي كېسەللىكلەرنى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئەھكاملارنى تەدرىجى يولغا قويۇش يولى بىلەن ھەل قىلىشىنىڭ سىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدۇ.

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئىسلام شەرىئىتىدە ھارام قىلىنغان جازانە ۋە ئۆسۈملەر نېمىلەردىن ئىبارەت؟

ئىسلام دىنى ھارام قىلغان جازانە كېچىكتۈرۈپ ئۆسۈم بىلەن ئېلىش جازانىسى ۋە ئارتۇقى بىلەن ئېلىش جازانىسى دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچىسىگە كەلسەك، ئۇ كېچىكتۈرۈپ ئۆسۈم بىلەن ئېلىش جازانىسى بولۇپ، بۇ خىل جازانە جاھىلىيەت دەۋرىدە ھەممىگە تونۇشلۇق ئىدى. بۇنىڭ مىسالى شۇكى، بىر ئادەم پۇلى بار ئادەمدىن مەلۇم مىقداردا پۇلنى ۋاقتىنى ئۇزارتىپ بېرىش بەدىلىگە ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇش شەرتى بىلەن ئايغا ياكى يىلغا ۋاقىت توختىتىپ قەرەللىك قەرز ئالىدۇ.

ئىبنى جەرىر تەبەرى (اللە ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «جاھىلىيەت دەۋرىدە بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمگە ۋاقىت توختىتىپ پۇل بېرىتتى. ۋاقىت توشقاندا

قەرزدار قەرز ئىگىسىدىن: ئۈستۈمدىكى قەرزنى كېچىكتۈرۈپ ئالغىن، مەن ساڭا ئۆسۈم بىلەن قايتۇراي، دەپ ئىلتىماس قىلاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئىككىسى بۇنىڭغا كېلىشەتتى. ئەنە شۇ قاتمۇقات جازانە بولۇپ، ئۇلار ئىسلام دىنىغا كىرگەندىن كېيىن اللە تائالا ئۇلارنى ئۇ جازانىنى ئېلىشتىن توستى. »

ھازىر بانكىلاردا ۋە مالىيە ئورۇنلىرىدا قوللىنىۋاتقان ئۆسۈم مانا مۇشۇ خىل جازانگە كىرىدۇ. چۈنكى، ئۇلار يۈزدە بەش ياكى يۈزدە ئون پىرسەنت ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇلۇش شەرتى بىلەن شېرىكەتلەرگە ۋە يەككە تىجارەتچىلەرگە قەرز بېرىپ تۇرىدۇ.

ئىككىنچىسىگە كەلسەك، ئۇ ئارتۇقى بىلەن ئېلىش جازانىسى بولۇپ، بۇ خىل جازانىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ناھايىتى روشەن ئايدىڭلاشتۇرۇپ بەرگەن. بۇ خىل جازانە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بىر ئادەم بىر نەرسىنى شۇنىڭغا ئوخشاش تىپتىكى نەرسىگە، ئىككىسىنىڭ بىرىنى يەنە بىرىسىگە ئارتۇق بېرىش شەرتى بىلەن ساتىدۇ. ئۇنىڭ مىسالى شۇكى، بىر چارەك بۇغداينى ئىككى چارەك بۇغدايغا، بىر يەرنىڭ بىر كىلو ھەسلىنى يەنە بىر يەرنىڭ بىر پېرىم كىلو ھەسلىگە ساتىدۇ. ئۆلچەپ ياكى كەملەپ ساتىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ تۈرگە كىرىدۇ.

فقھى قائىدىسىگە ئاساسەن، بۇ خىل ئېلىش - بېرىش ئىشىدا ئىككى نەرسىنىڭ تۈرى بىرلەشسە، ئارتۇق ئېلىش ۋە كېچىكتۈرۈپ ئېلىش ھارام بولىدۇ. ئەگەر ئىككى نەرسىنىڭ تۈرى پەرقلىق بولسا، كېچىكتۈرمەستىن ئارتۇق ئېلىش ھالال بولىدۇ.

بۇ فقھى قائىدىسىنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن مۇنداق بايان قىلىپ بېرىمىز: ئەگەر ياغنى ياغقا، بۇغداينى بۇغدايغا، ئۈزۈمنى ئۈزۈمگە، خورمىنى خورمىغا ئالماشتۇرغاندەك تۈرى ئوخشاش نەرسىنى ئالماشتۇرماقچى بولساق، ئارتۇق ئېلىش شەرتسىز ھارام قىلىنىدۇ. مالنىڭ ياخشى ياكى ناچار بولۇشى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. ئەگەر بۇغداينى ئارپىغا، ياغنى خورمىغا ئالماشتۇرغاندەك تۈرى پەرقلىق نەرسىنى ئالماشتۇرماقچى بولساق، نەق ئېلىش شەرتى بىلەن ئارتۇق ئېلىش دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئالتۇننى ئالتۇنغا، كۈمۈشنى كۈمۈشكە، بۇغداينى بۇغدايغا، ئارپىنى ئارپىغا، خورمىنى خورمىغا، تۈزنى تۈزغا ئوخشاشمۇ ئوخشاش قىلىپ نەق تىگىشىشكە بولىدۇ. كىمكى ئارتۇق ئالسا ياكى ئارتۇق ئېلىشنى تەلەپ قىلسا، ھەقىقەتەن جازانە ئالغان بولىدۇ. ئۇنىڭدا ئالغۇچىمۇ، بەرگۈچىمۇ ئوخشاشتۇر.» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر مالنىڭ تۈرى پەرقلىق بولسا، نەق ئېلىش شەرتى بىلەن قانداق خالىساڭلار شۇنداق ئېلىپ ساتساڭلار بولىدۇ.»

ئىككىنچى ھۆكۈم

جازانە ئاز بولسا دۇرۇس بولامدۇ؟ ﷻ تائالانىڭ: ﴿جازاننى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار﴾ دېگەن سۆزى نېمە مەنىنى ئىپادىلەيدۇ؟

ھازىرقى ئەسىر مۇسۇلمانلىرىدىن ئىمانى ئاجىز بەزى كىشىلەر ھارام قىلىنغان جازانە پەقەت ئۆسۈم نىسبىتى يۇقىرى بولغان، كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىنى غەنمەت بىلىشنى كۆزلەيدىغان جازاندۇر، ئەمما ئۆسۈمى ئاز بولۇپ، نىسبىتى يۈزدە ئىككىدىن ياكى ئۈچتىن ئېشىپ كەتمەيدىغان جازانە ھارام ئەمەس دەپ قارايدۇ. ئۇلار بۇ باتىل دەۋاسغا مۇنداق دەلىل كەلتۈرىدۇ: ﷻ تائالا پەقەت ئۆسۈمى يۇقىرى بولغان جازاننى ھارام قىلدى، چۈنكى، ﷻ تائالا مۇنداق دېدى: ﴿جازاننى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار﴾ بۇ چەكلىمە جازاننىڭ قاتمۇقات ئېشىپ كۆپىيىپ كېتىشىنى شەرت قىلىدۇ. شۇڭا ئۇ ئەنە شۇنداق كۆپ بولماي، ئۆسۈم نىسبىتى ئاز بولسا ئۇنى ھارام قىلىشقا يول يوق.

بىز بۇنىڭغا مۇنداق بىرقانچە نۇقتىدىن جاۋاب بېرىمىز

1 - ﷻ تائالانىڭ: ﴿قاتمۇقات ئاشۇرۇپ﴾ دېگەن سۆزدە ھېچقانداق شەرت يوق. ئۇ پەقەت جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەمەلىيەتتە قىلىنىۋاتقان جازانە ئىشلىرىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ خالاس. ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبىمۇ ئۇنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ ئايەت ئۇلارنىڭ جازانە مۇئامىلىسى بىلەن ئىنسانلارغا زۇلۇم، زۆمىگەرلىك ۋە ئوچۇق ئاشكارا دۈشمەنلىك قىلىۋاتقانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ. چۈنكى، ئۇلار جازاننى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ ھەسسەلەپ ئالاتتى.

2 - شەك - شۈبھىسىزكى، مۇسۇلمانلار جازاننىڭ ئېزىمۇ، جىقمۇ ھارام ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلدى. شۇڭا ئاز بولسا ھارام ئەمەس دېيىش بۇ بىرلىككە قارشى چىققانلىق بولىدۇ. شۇنداقلا ئۇ شەرئەت ئاساسىي قائىدىلىرىنى بىلمىگەندىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئاز جازانە چوقۇم كۆپ جازانگە ئېلىپ بارىدۇ. ئىسلام دىنى بىر نەرسىنى ھارام قىلسا، كېلىدىغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش قائىدىسىنى تۇتقا قىلىپ تۇرۇپ ئۇنى پۈتۈنلەي ھارام قىلىدۇ. چۈنكى، ئىسلام دىنى ئاز نەرسىنى ھالال قىلسا، شۇ ئاز نەرسە كۆپ نەرسىنى قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. جازانە ھاراملىقتا ھاراققا ئوخشايدۇ. ئەقىللىق بىر مۇسۇلمان: ھاراقتىن ئازراق ئىچىش ھالالدىر، دەپ ئېيتالامدۇ؟

3 - بىز ئەنە شۇ نادانلارغا مۇنداق جاكارلايمىز: سىلەر قۇرئاننىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ، بەزىسىگە كاپىر بولامسىلەر؟ نېمىشقا بۇ ئايەتنى ئۆزەڭلارنىڭ باتىل داۋايىڭلارغا دەلىل قىلىسىلەر؟ سىلەر ﷻ تائالانىڭ: ﴿اللھ سودا - سېتىقنى ھالال قىلدى، جازاننى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن) ھارام قىلدى﴾ دېگەن سۆزىنى، ﴿اللھ (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازاننى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار﴾ دېگەن سۆزىنى ۋە: ﴿اللھ جازاننىڭ (بەرىكىتىنى) ئۇچۇرۇۋېتىدۇ، سەدىقنىڭ (بەرىكىتىنى)

زىيادە قىلىدۇ» دېگەن سۆزنى ئوقۇمامسىلەر؟ بۇ ئايەتلەردە جازانىڭ ئاز ياكى كۆپ بولۇشى شەرت قىلىنمىدۇ ياكى بولمىسا ئايەتلەرنىڭ لەۋزى شەرتسىزمۇ؟

جابر نىڭ بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جازانە يېگۈچىگە، يېدىرگۈچىگە، يېزىپ بەرگۈچىگە ۋە ئىككى گۇۋاھچىسىغا لەنەت ئېيتىپ: «ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاشتۇر» دېدى. جازانىڭ ھەممە تۈرى كەسكىن دەلىل بىلەن ھارام قىلىنغاندۇر. ئۇنىڭ ئېزىمۇ، جىقمۇ ھاراملىقتا ئوخشاشتۇر. اللە تائالا راست ئېيتىدۇ: ﴿اللە جازانىڭ (بەرىكتىنى) ئۇچۇرۇۋېتىدۇ، سەدىقنىڭ (بەرىكتىنى) زىيادە قىلىدۇ. اللە ھەر بىر ناشۈكۈر (يەنى جازانى ھالال سانغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ﴾.

ئايەتلەر كۆرسىتىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

- 1 - جازانە ئىنتايىن خەتەرلىك ئىجتىمائىي ۋە دىنىي جىنايەتتۇر.
- 2 - جازانە چوڭ گۇناھلاردىن بولۇپ، ئۇنى ئىشلىگۈچى دوزاخ ئازابىغا گېرىپتار بولىدۇ.
- 3 - جازانىڭ ئېزىمۇ، جىقمۇ ھاراملىقتا ئوخشاشتۇر.
- 4 - مۇمىن اللە ھارام قىلغان نەرسىدىن يىراق تۇرۇپ، شەرىئەت بەلگىلىمىلىرى ئۈستىدە توختىشى لازىم.
- 5 - مۇسۇلماننى اللە تائالاغا مۇخالپەتچىلىك قىلىشتىن ساقلايدىغان بىردىن - بىر قورال اللە قا تەقۋادارلىق قىلىشتۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام شەرىئىتى جازانە ۋە ئۆسۈمنى ئىجتىمائىي ھەمدە دىنىي جەھەتتە ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىن بىرى ھېسابلايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا قارشى جەڭ ئېلان قىلىدۇ، ھەرگىز سەل قارىمايدۇ. قۇرئان كەرىم جازانە بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدىغانلىقى بىلەن ئاگاھلاندۇرىدۇ. قۇرئان كەرىمنىڭ جازانە ئالغۇچىلارنى جىن چېپىلىپ قويغان، ئەقلى ۋە جىسمانىي جەھەتتە مۇسەبەتكە يولۇقۇپ ساراڭغا ئوخشاش يىقىلىپ قوپۇپ ماڭىدىغان ئادەمنىڭ سۈرىتىگە ئوخشىتىپ، ئەڭ سەت شەكىلدە تەسۋىرلىشى بىزنىڭ بۇ جىنايەتنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىكەنلىكىنى بىلىشىمىزگە ئەلۋەتتە يېتەرلىكتۇر.

جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ئىسلام دىنى ئەمەلدىن قالدۇرماقچى بولغان ئىشلىرىدىن ھېچ بىر ئىشنىڭ ئېغىرلىقى جازانىنىڭ ئېغىرلىقى دەرىجىسىگە يەتمىگەن، يامان ئىشلاردىن ھېچ بىر ئىش ھەققىدىكى ئاگاھلاندىرۇشۇمۇ جازانە ھەققىدىكى ئاگاھلاندىرۇشتەك قاتتىق بولمىغان ئىدى. جازانە ئىسلام دىنى نەزەرىدە ئەڭ ئېغىر جىنايەتتۇر، بۇزغۇنچىلىقلارنىڭ ئاساسىدۇر، يامانلىق ۋە گۇناھلارنىڭ ئەسلى مەنبەسىدۇر. ئۇ سەدىقە بېرىشكە، ياخشىلىق ۋە خەيرى ساخاۋەت قىلىشقا دەل قارشى كېلىدىغان ئامىلدۇر.

سەدىقە بولسا بېرىش ۋە كەڭ قول بولۇشنىڭ سىمۋولىدۇر. ئۇ كىشىنى گۇناھلاردىن پاكاليدۇ، پۇل - مالنىڭ بەرىكىتىنى ئۆستۈرىدۇ، ئۆزئارا ياردەملىشىشنى ۋە تەڭ باراۋەرلىكنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. جازانە بولسا بېخىللىق، مەينەتچىلىك ۋە پاسكىنلىقنىڭ سىمۋولىدۇر. ئۇ ئاچكۆزلۈكنى، شەخسىيەتچىلىكنى ۋە مەنپەئەتپەرەسلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. سەدىقە بولسا پۇل - مالنى بەدەل تەلەپ قىلماستىن ۋە قايتۇرۇپ ئالماستىن بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. جازانە بولسا قەرزنى ئۆسۈم بىلەن قايتۇرۇۋېلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھارام بولۇپ، قەرزدارنىڭ تاپاۋىتىنى يۇلۇۋالغانلىق ياكى ئۇنىڭ قېنىنى شورىغانلىق بولىدۇ. ئەگەر قەرزدار قەرز ئالغان پۇل - مالنى ئىشلىتىپ قىلغان ئىشى ۋە تىرىشچانلىقى بىلەن پايدا ئالغان بولسا، قەرز ئىگىسى ئۇنىڭ تاپاۋىتىنى يۇلۇۋالغان بولىدۇ. ئەگەر قەرزدار پايدىمۇ ئالمىغان، زىيانمۇ تارتمىغان بولسا، ياكى قەرز ئالغان پۇل - مالنى ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ خىراجىتى ئۈچۈن ئالغان بولسا، قەرز ئىگىسى ئۇنىڭ قېنىنى شورىغان بولىدۇ.

شۇنداق ئىكەن، ئىسلام دىنىنىڭ ئۇنى ئىجتىمائىي ۋە دىنىي جەھەتتە ئەڭ چوڭ جىنايەت ۋە قاتتىق يامان ئىش ھېسابلىشى، ھەمدە جازانە ئالغۇچىلارغا قارشى جەڭ ئېلان قىلىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. ﴿ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار، بىلىڭلاركى، اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ﴾. جازانىنىڭ چەكلىنىشى ئۇنىڭ جەمئىيەتكە ئېغىر زىيان كەلتۈرىدىغانلىقى ۋە قاتتىق بۇزغۇنچىلىق سالىدىغانلىقى ئۈچۈندۇر. بۇ زىياننىڭ بەزىسىنى مۇنداق ئۈچ نۇقتىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1 - جازانىنىڭ ئۆزىگە كەلتۈرىدىغان زىيىنى.

2 - جازانىنىڭ ئىجتىمائىي زىيىنى.

3 - جازانىنىڭ ئىقتىسادىي زىيىنى.

جازانىنىڭ ئۆزىگە كەلتۈرىدىغان زىيىنىغا كەلسەك، ئۇ ئىنساندا شەخسىيەتچىلىكنى ۋە مەنپەئەتپەرەسلىكنى ياخشى كۆرىدىغان ئىللەت پەيدا قىلىدۇ. نەتىجىدە ئۇ ئۆزىدىن باشقىنى تونمايدۇ، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ پايدىسىنى ۋە ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىنى ئويلايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى قۇربان بېرىش ۋە باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەلا بىلىش روھى يوقىلىدۇ. يەككە كىشىلەرنىڭ ۋە جامائەتچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى ياخشى كۆرۈش ئېڭى بەربات بولىدۇ. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنى ياخشى كۆرۈش، شەخسىيەتچىلىك ۋە

مەنپەئەتپەرەسلىك ئېغى ئورنايدۇ. ئىنسانلارنىڭ ئۆزئارا قېرىنداشلىق ئالاقىسى يوقىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن جازانخور ئىنسان ۋەھشىي يىرتقۇچقا ئايلىنىدۇ، پۈتۈن ھاياتىدا پەقەت پۇل - مال توپلاشتىن، ئىنسانلارنىڭ قېنىنى شوراقتىن ۋە ئۇلارنىڭ قوللىرىدىكى بايلىقنى يۈتۈپلىشتىن باشقا نەرسىنى ئويلىمايدۇ. مۇلايىم ئىنسان سۈرىتىگە كىرىۋالغان گۆشخور بۆرىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ئىنسانلارنىڭ قەلبىدىكى ياخشىلىق ۋە ئۇلۇغۋارلىق ئېغى مانا مۇشۇنداق يوقىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئاچكۆزلۈك ۋە تاماگەرلىك ئېغى ئورنايدۇ.

جازانىڭ ئىجتىمائىي زىيىنىغا كەلسەك، ئۇ جەمئىيەت ئەزالىرى ئارىسىدا ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىك تۇغدۇرىدۇ. ئىنسانلار تەبىقىلىرى ئارىسىدىكى ئىنسانىي ۋە ئىجتىمائىي ئالاقىلارنىڭ بۇزۇلىشىغا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى ئۆزئارا كۆيۈنۈش، مېھرى - شەپقەت قىلىش، ياردەملىشىش ۋە ياخشىلىق قىلىش قاتارلىق پۈتۈن ئالجانابلىق خىسلەتلەرگە خاتىمە بېرىدۇ. بەلكى، ئۇ دىللارغا ئۆچمەنلىك ۋە ھەسەتخورلۇق ئورۇقنى چاچىدۇ. دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق پىرىنسىپلىرىنى بۇزىدۇ.

شۇنى كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، دىلىغا مېھرى - شەپقەت ۋە رەھىمدىللىق ئورنىمىغان، ئىنسانىي قېرىنداشلىقنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىغان ئادەم ئۆزىنىڭ جەمئىيىتى ئوغلانلىرى تەرىپىدىن كېلىدىغان پۈتۈن ھۆرمەت ۋە ئېھتىرامدىن قۇرۇق قالىدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭغا كەمسىتىش ۋە ھاقارەت نەزەرى بىلەن قارايدۇ. جازانخورنىڭ ئۆز جەمئىيىتى ۋە ۋەتەننى ئوغلانلىرى ئۈچۈن دۈشمەن بولۇپ قېلىشى ئۇنىڭغا يېتەرلىك جازا ۋە خارلىقتۇر. بەلكى ئۇ پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن دۈشمەندۇر. چۈنكى، ئۇ ئىنسانلارنىڭ موھتاج بولۇپ قېلىشىنى ۋە قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىشىنى غەنىمەت بىلىش يولى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ قېنىنى شورايىدۇ.

جازانىڭ ئىقتىسادىي زىيىنىغا كەلسەك، ئۇنىڭ زىيىنى ھەممىگە كۈندەك ئايدىڭدۇر. چۈنكى، ئۇ كىشىلەرنى ئىككى تەبىقىگە بۆلۈپ تاشلايدۇ. بىرى باياشات تەبىقە بولۇپ، ئۇلار باشقىلارنىڭ قان تەرى بەدىلىگە راھەت پاراغەت تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، ھاياتلىقنىڭ پەيزىنى سۈرىدۇ. يەنە بىرى يوقسۇل تەبىقە بولۇپ، كەمبەغەللىك، موھتاجلىق قىيىنچىلىق ۋە غۇربەتچىلىك ئىچىدە ياشايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەنە شۇ ئىككى تەبىقە ئارىسىدا كەسكىن كۈرەش مەيدانىغا كېلىدۇ. بايلىقنى كۆپەيتىشكە ۋە ئۇنى ئاز بىر قىسىم ئىنسانلارنىڭ قولىدا مونوپول قىلىۋېلىشقا ئېلىپ بارىدىغان ئامىللاردىن ئەڭ چوڭ ئامىل جازانە ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. ئۇ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ۋە جامائەتچىلىكىنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايىئاپەتلەرنىڭ سەۋەبچىسى بولۇپ، جەمئىيەتتە ئۇرۇش - جېدەل ۋە پىتتە - پاساتلار كۈندىن كۈنگە كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ، ئىچكى توپىلاڭلارنىڭ نىسبىتى ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ. بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز.

